

دکتر علی نوری^۱

فصلنامه علمی و پژوهشی تعلیم و تربیت یکی از نشریات مهم و مؤثر تربیتی در ایران است که نزدیک به یک قرن قدمت دارد. علی اصغر حکمت (۱۳۳۵) درباره اهمیت تاریخی این مجله می‌گوید «اگر روزی تاریخ تعلیم و تربیت جدید ایران مورد مطالعه قرار گیرد، مجموعه دوره‌های این نشریه سالخورده معتبرترین منبع و مؤثق‌ترین مرجع خواهد بود» (ص ۹۹۱). نخستین شماره رسمی فصلنامه تعلیم و تربیت به نام «مجله اصول تعلیمات» در فروردین ۱۲۹۸ شمسی توسط وزارت معارف و در زمان وزارت نصیرالدوله با مدیریت شخصی به نام پرفسور اپیکان به شکل ماهنامه و به هدف هدایت افکار معلمین منتشر شد (وحیدنیا، ۱۳۵۰؛ حکمت، ۱۳۳۵). البته ایشان در همان زمان دایر شدن دارالمعلمین عالی به ریاست میرزا ابوالحسن خان فروغی مبادرت به انتشار نشریه‌ای به نام «فروغ تربیت» می‌نماید که تنها چند شماره از آن منتشر می‌شود (حکمت، ۱۳۳۵؛ یغمایی، ۱۳۴۴). انتشار دوره دوم مجله اصول تعلیمات با تغییر نام به مجله «اصول تعلیم» از فروردین ۱۲۹۹ و با مدیریت فروغی آغاز شد. اما انتشار آن هم پس از شش ماه متوقف گشت (وحیدنیا، ۱۳۵۰).

انتشار نشریه از فروردین ۱۳۰۴ با همت و مدیریت علی اصغر حکمت با عنوان «مجله تعلیم و تربیت» یکبار دیگر آغاز شد. حکمت (۱۳۰۴) در این مناسبت می‌گوید «تأسیس مدارس جدید، افزایش عده معلمین، لزوم نشر اطلاعات مفیده و توجه به مسائل فنی، همه اسباب و عللی بودند که وجود چنین نشریه‌ای را الزام می‌کردند» (ص ۳). این نشریه در هر شماره در دو بخش منتشر می‌شد که بخش نخست آن به مقاله‌های علمی و فنی درباره مسائل تربیتی و موضوعات ادبی و تاریخی مورد نیاز متخصصین و معلمین اختصاص داشت؛ بخش دوم هم شامل اطلاعات رسمی و اداری، ثبت قوانین و نظام‌نامه‌ها و آمار و اخبار درباره اسناد رسمی و اداری مرتبط با وزارت فرهنگ بود (حکمت، ۱۳۳۵). این نشریه تا پایان سال ۱۳۰۶ به صورت ماهیانه منتشر شد و در سال ۱۳۰۷ توسط وزیر معارف وقت و معاون او مورد بی‌توجهی قرار گرفت و انتشار آن متوقف شد (همان). انتشار دوره چهارم مجله تعلیم و تربیت پس از یک وقفه ۶ ساله، بار دیگر از سال ۱۳۱۳ به مدیریت نصرالله فلسفی آغاز شد. دوره پنجم انتشار مجله در سال ۱۳۱۴ در ۱۲ شماره (پنج جلد) انتشار یافت که پنج شماره اول آن با مدیریت فلسفی و شماره‌های بعدی بدون ذکر نام مدیر مسؤل منتشر شدند (یغمایی، ۱۳۴۴؛ حکمت، ۱۳۳۵). در شهریور ۱۳۱۴ پس از تأسیس فرهنگستان در زمان وزارت فروغی و به دنبال انتشار مقاله‌ای از سید حسن تقی‌زاده در شماره پنجم از دوره ششم نشریه با عنوان «جنبش ملی ادبی» در اعتراض به شیوه کار فرهنگستان موجبات نارضایتی شاهنشاه فراهم می‌شود که بیم آن می‌رفت انتشار مجله تعطیل شود. خوشبختانه این اتفاق رخ نداد، اما نصرالله فلسفی از مدیریت آن کناره گرفت و انتشار مجله تا سال ۱۳۱۷ بدون ذکر نام مدیر مسؤل و با مباشرت مستقیم اداره انطباعات وزارت معارف ادامه پیدا کرد (حکمت، ۱۳۳۵؛ رعدی آذرخشی، ۱۳۵۰). انتشار دوره هشتم مجله تعلیم و تربیت در سال ۱۳۱۷ در ۱۲ شماره و از شماره هفت به بعد با مدیریت محیط طباطبائی منتشر شد (یغمایی، ۱۳۴۴).

با تغییر واژه‌های تعلیم و تربیت به آموزش و پرورش توسط فرهنگستان، عنوان مجله تعلیم و تربیت نیز به «مجله آموزش و پرورش» تغییر نمود. دوره نهم و دهم مجله در سال‌های ۱۳۱۸ و ۱۳۱۹ به ترتیب در ۱۲ شماره (۱۰ جلد) و ۱۱ شماره (۸ جلد) انتشار یافت که تا انتشار شماره ۴ از دوره دهم مدیریت مجله را محیط طباطبایی و از شماره ۵ به بعد را لطفعلی صورتگر بر عهده داشتند. صورتگر مدیریت مجله را تا سال ۱۳۲۲ عهده‌دار بود و در سال بعد یعنی سال ۱۳۲۳ به حبیب یغمایی واگذار شد و تا سال ۱۳۲۶ ادامه داشت. دوره بیست و دوم مجله در سال ۱۳۲۶ در سه شماره به مدیریت محسن شاملو انتشار یافت و از این سال به بعد به مدت ۷ سال انتشار مجله متوقف گشت. انتشار مجدد مجله آموزش و پرورش و دوره بیست و سوم آن با مدیریت حبیب یغمایی از سال ۱۳۲۷ آغاز شد. دوره بیست و چهارم انتشار مجله در سال‌های ۱۳۲۸-۱۳۲۷ در ۱۲ شماره جداگانه با مدیریت حبیب یغمایی و دوره بعد آن در سال‌های ۱۳۲۹-۱۳۲۸ نیز در ۱۲ شماره بدون ذکر نام مدیر مسؤل منتشر گردید. انتشار دوره بیست و پنجم و بیست و ششم مجله از سال ۱۳۳۰ تا ۱۳۳۲ با مدیریت اقبال یغمایی آغاز شد و سپس عباس شوقی مسؤلیت انتشار دوره‌های بیست و هفتم تا سی‌ام آن را از سال ۱۳۳۵ تا ۱۳۳۸ بر عهده گرفت (یغمایی، ۱۳۴۴). دوره سی و یکم در سال ۱۳۳۹ در نه شماره جداگانه، دوره سی و دوم آن در شش شماره در سال ۱۳۳۹ زیر نظر هیئت تحریریه و دو شماره در سال ۱۳۴۰ با مدیریت مهدی جویا منتشر شد.

عنوان مجله تعلیم و تربیت یکبار دیگر از اسفند ماه ۱۳۴۱ به نام «ماهنامه آموزش و پرورش» تغییر نمود و شماره نخست آن در دوره سی و سوم در اسفند ماه و ۹ شماره بعدی این دوره در سال ۱۳۴۲ منتشر شد. در سال ۱۳۴۳ دوره سی و چهارم در ۱۰ شماره منتشر شد که مدیریت آن را مظاهر مصفا بر عهده داشت. دوره سی و پنجم در سال ۱۳۴۴ نیز در ۱۰ شماره منتشر شد که مدیریت سه شماره نخست آن را مظاهر مصفا و هفت شماره دیگر را محمدمهدی پورکریم بر عهده داشتند (یغمایی، ۱۳۴۴). ماهنامه آموزش و پرورش تا ۱۳۵۷ هر ساله به صورت پیوسته منتشر شد، به طوری که آخرین شماره آن از دوره چهل و هفتم در مهر ماه همین سال انتشار یافت. با استقرار نظام جمهوری اسلامی در سال ۱۳۵۷ انتشار این نشریه نیز برای چند ماه متوقف شد، اما مجدداً انتشار آن در دوره چهل و هشتم از اسفند ۱۳۵۸ آغاز شد و تا اردیبهشت ۱۳۵۹ ادامه یافت.

انتشار نشریه از سال ۱۳۶۴ یکبار دیگر با تغییر از ماهنامه آموزش و پرورش به «فصلنامه تعلیم و تربیت» توسط سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی با همت کسانی همچون مرتضی امین‌فر، محمدحسن آموزگار، علی‌اکبر نصیری، امان‌الله صفوی و بهرام محسن‌پور آغاز شد (محسن‌پور، ۱۳۸۴). در نخستین شماره این نشریه هدف از انتشار آن ایجاد پویایی علمی و تبادل افکار و تجربه‌ها میان معلمان، صاحب‌نظران، مسؤلان و دست‌اندرکاران امر تربیت عنوان شده است (فصلنامه تعلیم و تربیت، ۱۳۶۴).

فصلنامه تعلیم و تربیت در سال ۱۳۶۹ واجد امتیاز مجله علمی-کاربردی شد و در محافل دانشگاهی در شمار نشریات معتبر علمی قرار گرفت (محسن‌پور، ۱۳۸۴). در شهریور ۱۳۸۵ موفق به دریافت درجه علمی پژوهشی از طرف کمیسیون بررسی نشریات علمی کشور شد. از سال ۱۳۸۰ در پایگاه استنادی علوم جهان اسلام (ISC) و از سال ۱۳۸۴ در پایگاه اطلاعات علمی کشور (SID) نمایه می‌شود و دارای ضریب تاثیر می‌باشد. نخستین سردبیر فصلنامه تعلیم و تربیت مرتضی امین‌فر بود که از بهار ۱۳۶۴ تا تابستان ۱۳۶۷ این مسؤلیت را عهده‌دار بود. از پاییز ۱۳۶۷ تا تابستان ۱۳۷۱ مسؤلیت سردبیری به محمود مهرمحمدی واگذار شد و سپس علیرضا کیامنش از پاییز ۱۳۷۱ تا تابستان ۱۳۷۴ این مسؤلیت را بر عهده گرفت. مجدداً از پاییز ۱۳۷۴ سردبیری فصلنامه را محمود مهرمحمدی بر عهده گرفته و تاکنون ایشان این مسؤلیت را عهده‌دار بوده‌اند.

فصلنامه تعلیم و تربیت در سال ۱۳۷۱ در جشنواره مطبوعات کشور رتبه دوم و در سال ۱۳۷۳ رتبه برتر نشریات تربیتی را به خود اختصاص داده است. همچنین در چهارمین دوره جشنواره بین‌المللی فارابی در آبان‌ماه ۱۳۸۹ لوح تقدیر رئیس جمهور، لوح تقدیر یونسکو، لوح تقدیر آیسسکو و یادمان جشنواره بین‌المللی فارابی به نشریه اعطاء شد.

در حال حاضر، فصلنامه تعلیم و تربیت با هدف اشاعه اندیشه‌های نو و یافته‌های پژوهشی در عرصه مسائل تربیتی مختلف منتشر می‌شود. محمود مهرمحمدی، مجید قدمی و مریم کاظمی به تربیت در مسؤلیت سردبیر، مدیر مسؤل و مدیر داخلی مجله فعالیت می‌کنند. موضوعات و محورهای اصلی مقاله‌های فصلنامه عبارتند از: مبانی نظری و فلسفی تربیت؛ ساختار و بافت مراحل تحصیلی؛ آموزش گروه‌های خاص؛ برنامه‌ریزی درسی و آموزشی؛ تربیت، جذب، بازآموزی و نگهداری معلمان و سایر کارکنان آموزش و پرورش؛ نقد و ارزیابی نوآوری‌های آموزشی در ایران و جهان؛ فناوری اطلاعات و ارتباطات در آموزش و پرورش؛ اقتصاد و مالیه آموزش و پرورش؛ مشارکت مردمی در آموزش و پرورش؛ پژوهش تربیتی؛ مطالعات تطبیقی در حوزه‌های تربیتی؛ مدیریت، سازمان‌دهی، تشکیلات و قوانین آموزش و پرورش. یکی از امتیازات فصلنامه تعلیم و تربیت این است که هیچ‌گونه محدودیتی برای نویسندگان به لحاظ روش‌شناسی لحاظ نمی‌نماید و مقاله‌های با روش‌های مختلف کمی، کیفی و ترکیبی را منتشر می‌نماید. از امتیازات دیگر نشریه می‌توان به انتشار ویژه‌نامه اشاره کرد. نخستین شماره اختصاص یافته به ویژه‌نامه بهار ۱۳۷۸ در حوزه برنامه درسی منتشر شد. علاوه بر آن تاکنون ۱۷ حوزه تربیتی دیگر موضوع ویژه‌نامه‌های مجله بوده است. این ویژه‌نامه‌ها در گستره‌ای از موضوعات تربیتی مشتمل بر آموزش و پرورش تطبیقی، جامعه‌شناسی آموزش و پرورش، برنامه‌ریزی آموزشی، روش‌های تدریس، ارزشیابی تحصیلی، تربیت معلم، مسائل پژوهش در آموزش و پرورش، مسائل آموزش و پرورش دختران، فناوری اطلاعات در آموزش و پرورش، نقد و ارزیابی ده سال تلاش، ارتقای کیفیت آموزش، نابرابری‌های اجتماعی و آموزش و پرورش، تاریخ آموزش و پرورش معاصر ایران، تحول در مدیریت آموزش و پرورش، مدرسه زندگی، مسائل ناظر به گذار دانش‌آموزان از مدرسه به بازار کار و آموزش عالی و پژوهش‌های مبتنی بر TIMSS و PIRLS منتشر شده‌اند. اطلاعات بیشتر درباره نحوه پذیرش و انتشار مقاله در سایت اختصاصی مجله به آدرس www.rie.ir قابل دسترس است.

منابع

- حکمت، ع. (۱۳۰۴). مجله تعلیم و تربیت. مجله تعلیم و تربیت، ۱(۱): ۳-۵.
- حکمت، ع. (۱۳۳۵). خاطراتی از تاریخ مجله آموزش و پرورش. ماهنامه آموزش و پرورش، ۲۷ (۴): ۹۹۷-۹۹۱.
- رعدی آذرخی، غ. (۱۳۵۰). خاطره‌ای از فروغی، تقی‌زاده و سرپاس مختاری. خاطرات وحید، ۹ (۵): ۹-۱۸.
- محسن‌پور، ب. (۱۳۸۴). تحلیل روند تحول فصلنامه تعلیم و تربیت. فصلنامه تعلیم و تربیت، ۲۱ (۳): ۲۴-۷.
- وحیدنیا، س. (۱۳۵۰). تاریخ نشریات ادبی ایران. ارمغان، ۴۰ (۲): ۱۴۲-۱۳۸.
- یغمایی، ا. (۱۳۴۴). «ماهنامه آموزش و پرورش: از ۱۲۹۸ تا ۱۳۴۴ خورشیدی». ماهنامه آموزش و پرورش، ۳۵ (۹-۱۰): ۱۱۵-۱۱۳.
- فصلنامه تعلیم و تربیت. (۱۳۶۴). سرمقاله. فصلنامه تعلیم و تربیت، ۱ (۱): ۱-۴.